

RADIOJURNALISTIKA SOHASINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Arziqulova Gulmira Farxodovna

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada radiojurnalistika sohasining shakllanish bosqichlari va vazifalari haqidagi ma’lumotlar yoritib berilgan.*

Kalit so’zlar: *Radiojurnalistika, radio dasturlar, tezkor axborot, intervyular, internet, onlayn striming, mobil qurilmalar.*

Radiojurnalistika rivojlanishining ilk bosqichi XX asr boshlarida, radio uzatuvlar paydo bo’lishi bilan bog’liq. Ilk radio dasturlar rasmiy axborot, siyosiy va ijtimoiy voqealarni yetkazishga yo’naltirilgan edi. Shu davrda radio dasturlarining asosiy vazifasi – tomoshabinga voqelikni tezkor va ishonchli tarzda yetkazishdir. Ovozli format tufayli auditoriya diqqatini jalb qilish va ma’lumotni esda saqlashga imkon beruvchi usullar ustuvor bo’lgan.

Ikkinchi bosqich XX asrning 30–50-yillarini o’z ichiga oladi. Bu davrda radio texnologiyasi rivojlandi, ovoz sifati yaxshilandi va translyatsiya masofasi kengaydi. Shu davrda radiojurnalistika janrlari shakllana boshladi: yangiliklar, reportaj, intervyu va suhbat dasturlari paydo bo’ldi. Yangiliklar dasturlari tezkor axborot yetkazish bilan birga, voqea tafsilotlarini eshituvchilarga tizimli shaklda taqdim etishni boshladi. Reportaj janri voqea joyidan tayyorlanib, eshituvchiga hodisa atmosferasini etkazish imkonini yaratdi. Intervyular esa muayyan shaxs fikrini aniqlash va auditoriya bilan muloqot qilish imkonini berdi.⁵⁹

Uchinchi bosqich 1960–1980-yillarni qamrab oladi. Shu davrda radio texnologiyasi yanada rivojlandi, stereo ovoz tizimi, studiya va tashqi uzatuvlar imkoniyati paydo bo’ldi. Radiojurnalistika faqat yangilik uzatish vositasi sifatida emas, balki ijtimoiy muammolarni yoritish, tahliliy materiallar berish va auditoriyani shakllantirish vositasi sifatida rivojlana boshladi. Shu davrda tahliliy dasturlar, suhbatlar, sharhlar va hujjatli reportajlar radiojanrlari tarkibiga kirdi.

XX asrning 90-yillari va XXI asr boshlarida radiojurnalistika global va texnologik o’zgarishlarga moslashdi. Internet, onlayn striming, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlar radio dasturlarni nafaqat studiya orqali, balki jonli tarzda auditoriyaga yetkazishga imkon berdi. Shu bilan birga, radiojurnalistika interaktivlikni oshirdi: eshituvchilar savollar berishi, izohlar qoldirishi va o’z fikrlarini baham ko’rishi mumkin bo’ldi.

O’zbekiston radiojurnalistikasi mustaqillik yillarida sezilarli rivojlandi. Mahalliy radio stansiyalar yangiliklar, tahliliy dasturlar, intervyu va badiiy-publitsistik materiallarni keng auditoriyaga yetkazishni boshladi. Radio dasturlarining mazmuni, ovoz sifati va studiya texnologiyasi xalqaro standartlarga moslashdi. Shu tariqa, radiojurnalistika auditoriya bilan to’g’ridan-to’g’ri aloqani o’rnatuvchi, axborot va tahlilni samarali yetkazuvchi vositaga aylandi.

⁵⁹ Mirzaev, F. Interaktiv telekanallar va zamonaviy auditoriya. Tashkent, 2022.

Radiojurnalistika janrlari – yangiliklar, reportaj, intervyu, suhbat, sharh va tahliliy dasturlarni o‘z ichiga oladi. Har bir janr o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lib, auditoriyaga axborotni yetkazish, tahlil qilish va hissiy ta’sir qilish imkonini beradi.⁶⁰

Yangiliklar dasturi – radiojurnalistikaning eng tezkor va asosiy janri hisoblanadi. U voqea-hodisalarni qisqa, tizimli va aniq tarzda eshituvchiga yetkazadi. Yangiliklar dasturining samaradorligi jurnalistning matnini aniqlik bilan tuzishi, ovoz intonatsiyasi, ovoz balandligi va tezligi bilan belgilanadi. Masalan, siyosiy, ijtimoiy yoki iqtisodiy yangiliklar radio eshituvchisiga eng dolzarb axborotni tezkor yetkazish orqali auditoriya ishonchini mustahkamlaydi.

Reportaj janri voqea joyidan tayyorlanadi va eshituvchiga hodisa atmosferasini etkazishga xizmat qiladi. Reportajni tayyorlashda jurnalist ovoz, musiqa, fon shovqini va kadrlar ketma-ketligidan foydalangan holda voqeani jonli tarzda yetkazadi. Shu tariqa, reportaj auditoriyaga voqelikni nafaqat fakt sifatida, balki hayotiy voqelik sifatida qabul qilish imkonini beradi. Misol uchun, tabiiy ofatlar, ijtimoiy tadbirlar yoki shahar hayoti bo‘yicha tayyorlangan radio reportajlar eshituvchining hissiy aloqasini oshiradi.

Intervyu janri eshituvchiga muayyan shaxs yoki ekspert fikrini yetkazishga xizmat qiladi. Intervyuda jurnalistning savol berish texnikasi, ovoz intonatsiyasi va auditoriyaga tushunarli tarzda muloqot qilish qobiliyati muhimdir. Intervyu janri orqali siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy muammolar chuqur tahlil qilinadi, auditoriya muammoni turli nuqtai nazardan tushunadi.

Suhbat va sharh janrlari tahliliy elementlarga boy. Suhbat dasturida bir nechta ekspert ishtirok etib, voqea-hodisani turli burchakdan yoritadi. Sharh janrida esa jurnalist voqea tafsilotlarini tahlil qiladi va auditoriyaga prognoz yoki baho beradi. Shu bilan birga, suhbat va sharh janrlari radio dasturlarida eshituvchining tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahliliy dasturlar esa murakkab voqea-hodisalarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, iqtisodiy o‘zgarishlar, siyosiy qarorlar yoki ijtimoiy jarayonlarni batafsil yoritish, ularning sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushuntirish tahliliy dastur yordamida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, radio tahliliy janrlari eshituvchining qarashlarini shakllantirish va muammolarni to‘g‘ri talqin qilish imkonini beradi.

Radiojurnalistika janrlarining o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Ovoz va intonatsiya ustuvorligi – radio auditoriyasi faqat eshitish orqali axborot qabul qiladi, shuning uchun jurnalistning ovozi, intonatsiyasi va talaffuzi axborot samaradorligini belgilaydi.

Hissiy ta’sir va obrazlilik – eshituvchining hissiy aloqasini kuchaytirish uchun musiqa, ovoz effektlari va fon shovqini ishlatiladi.

Tezkorlik va faktlarga asoslanganlik – voqea-hodisalar eng qisqa vaqt ichida tizimli va ishonchli tarzda yetkaziladi.

Tahliliy va interpretativ imkoniyatlar – janrlar voqea sabablarini, oqibatlarini va ijtimoiy kontekstini tushuntirish imkonini beradi.

⁶⁰ Rasulova, S. Podkastlar va onlayn radio: tahliliy maqola. Media Journal, 2021, №6, 12–28.

Interaktivlik – zamonaviy radio dasturlar eshituvchilar bilan muloqotga asoslangan bo‘lib, ularning savol va izohlarini dastur mazmuniga kiritish imkonini beradi.

Shu tariqa, radiojurnalistika janrlari nafaqat axborot yetkazish, balki tahlil qilish, hissiy ta’sir qilish va auditoriya bilan interaktiv aloqani o‘rnatish imkonini beradi. Zamonaviy texnologiyalar va raqamli platformalar esa radiojanrlarni rivojlantirish va auditoriya talablariga moslashishga yordam beradi.

XXI asr radiojurnalistikasi texnologik rivojlanish, internet va mobil platformalar bilan chambarchas bog‘liq. Zamonaviy radio dasturlari nafaqat an’anaviy efir orqali, balki onlayn striming, podcast va ijtimoiy tarmoqlar orqali ham auditoriyaga yetkazilmoqda. Shu tariqa, radio janrlari yangiliklar, tahliliy dasturlar, reportaj va intervyularni jonli va interaktiv shaklda taqdim etadi.

Zamonaviy radiojurnalistika janrlari innovatsion texnologiyalar bilan boyitilgan. Masalan, reportajlar va intervyular dron ovozi, fon effektlari, audio animatsiya va vizual qo‘llanmalar orqali tayyorlanadi. Shu bilan birga, jonli efir va podcastlar radio dasturlarni eshituvchilar uchun qulay va interaktiv qiladi. Radio dasturlarda savol-javob segmentlari, eshituvchi izohlari va interaktiv suhbatlar auditoriya bilan o‘zaro aloqani mustahkamlaydi.

O‘zbekiston radiojurnalistikasi mustaqillikdan so‘ng yangi bosqichga ko‘tarildi. Mahalliy radio stansiyalar yangiliklar, reportajlar, intervyular va tahliliy dasturlarni keng auditoriyaga yetkazishni boshladi. Radio dasturlarning mazmuni va sifatini oshirish uchun studiya texnologiyasi, ovoz sifati va interaktivlik elementlari joriy qilindi. Shu tariqa, O‘zbek radiojurnalistikasi nafaqat axborot manbai, balki ijtimoiy ongni shakllantiruvchi vositaga aylandi.

Badiiy-publitsistik va tahliliy radio janrlari O‘zbekistonda keng qo‘llanilmoqda. Hujjatli reportajlar, dramatishtirilgan eshittirishlar, intervyular va tok-shoular auditoriyaga voqelikni obrazli, hissiy va interaktiv tarzda yetkazadi. Misol uchun, ekologik mavzular bo‘yicha tayyorlangan dramatik reportajlar eshituvchining hissiy aloqasini uyg‘otadi, ijtimoiy muammolar bo‘yicha tahliliy suhbatlar esa ularni chuqur tushunishga yordam beradi.

Radiojurnalistika janrlarining auditoriyaga ta’siri katta. Ular axborot yetkazish bilan cheklanmay, auditoriyaning ijtimoiy, madaniy va hissiy ongini shakllantiradi. Shu sababli zamonaviy radio dasturlariga alohida e’tibor qaratiladi. Zamonaviy texnologiyalar, raqamli platformalar va interaktivlik radiojanrlarning samaradorligini oshiradi va ularni auditoriya talablariga moslashtiradi.

Xulosa sifatida shuni ta’kidlash lozimki, radiojurnalistika janrlari tahliliy va badiiy-publitsistik elementlar bilan birgalikda auditoriyaga nafaqat axborot, balki tushuncha, hissiy ta’sir va interaktivlikni yetkazadi. Shu tariqa, radiojurnalistika telejurnalistikaga o‘xshash tarzda, lekin ovoz orqali eshitish organini asosiy vosita qilib, zamonaviy axborot tizimida o‘z o‘rnini mustahkamlaydi va ijtimoiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bondarenko, A. Radiozhurnalistika: teoriya i praktika. Sankt-Peterburg: Media Press, 2019.

2. Mirzaev, F. Interaktiv telekanallar va zamonaviy auditoriya. Tashkent, 2022.
3. Rasulova, S. Podkastlar va onlayn radio: tahliliy maqola. Media Journal, 2021, №6, 12–28.